

גדר נגד טרור

הדוגמה של רצועת עזה ושל יהודה ושומרון

ממחקר חדש עולה: ככל שבניית הגדר ברצועת עזה ולאחר מכן ביהודה ושומרון הלכה והתקדמה - כך הלך וירד מספר קורבנות הטרור בישראל

מבוא

מהו טרור? עד היום חלוקים ביניהם החוקרים בסוגיה הזאת, ואין הגדרה אחת למושג הזה אף שהוא כל כך שגור ונפוץ.¹ ההגדרה שמקובלת עליי ושתשמש אותי גם במאמר הזה היא של ד"ר בועז גנור: "טרור הוא סוג של מאבק אלים שבמסגרתו נעשה שימוש מכוון באלימות נגד אזרחים כדי להשיג מטרות פוליטיות (לאומיות, חברתיות-כלכליות, אידיאולוגיות, דתיות וכו')".² להשלמת ההגדרה הזאת ניתן להוסיף כי מאחורי המאבק האלים יכולים

לעמוד ארגון ממוסד או בודדים שאינם מאוגדים בשום מסגרת. ההתמודדות עם טרור מעסיקה מדינות רבות בעולם. מטרת הטרור היא להשיג מטרות פוליטיות, ולכן הוא מאיים על אופיין של המדינות שבתחומיהן הוא פועל. כדי לבלום אותו מפתחות המדינות המאוימות תורות לחימה ומקימות יחידות מיוחדות שיאפשרו להן להביסו ולמגררו. לרשות מדינות עומדות שתי אסטרטגיות בסיסיות למלחמה בטרור: אסטרטגיה

אקטיבית ואסטרטגיה פסיבית.³ אסטרטגיה אקטיבית משמעה נקיטת פעולה באופן יזום כדי לפגוע בתשתיות הטרור ובאנשי הטרור ובדרך הזאת להפחית את פעילות הטרור ואף למגר אותה כליל. אסטרטגיה פסיבית משמעה שימוש באמצעי מיגון כדי למנוע או לכל הפחות להפחית את היקף הפגיעות בחיי אדם וברכוש כתוצאה מפעולות טרור. במאמר הזה נבחנת מידה היעילות של אחד הכלים המרכזיים בכל אסטרטגיה פסיבית -

המובהקת ביותר לפעולה יזומה היא לחימה - במגע ישיר או מנגד - אך פעולה יזומה אינה חייבת להיות בהכרח לחימה. למשל, גם נקיטת פעולות ל"ייבוש" מקורות פיננסיים של ארגוני טרור היא דוגמה מצוינת לדרך פעולה אקטיבית.

לחימה ישירה

לחימה ישירה משמעה מגע ישיר עם הטרור כדי למנוע ממנו להגיע למגע עם האזרחים. באמצעות לחימה ישירה ניתן לסכל פעולת טרור כבר בתהליכי הגיבוש הראשוניים שלה או עם צאתה אל היעד. אם הלחימה מתרחשת לאחר שהטרוריסטים כבר הגיעו ליעדם, ביכולתה להביא לקטיעתה של פעולת הטרור ולהפחתת הנזקים. הלחימה הישירה מסכנת את חיי הטרוריסטים, ולכן היא אחד הגורמים המרתיעים אותם ביותר מפני העיסוק בטרור.⁸ ביציאה למבצע "חומת מגן" ב-2002 אמר ראש הממשלה דאז אריאל שרון כי "לחילי צה"ל ולמפקדיו ניתנו הוראות ברורות: להיכנס לערים ולכפרים שהפכו מקלט לטרוריסטים; לתפוס ולעצור מחבלים, ובעיקר את שולחיהם ואת אלה המממנים אותם ונותנים להם חסות".⁹ זוהי דוגמה מובהקת להוראה למגר את הטרור באמצעות לחימה ישירה.

מודיעין

באמצעות מודיעין - אנושי, אלקטרוני או חזותי - יכולים כוחות הביטחון לזהות מראש התארגנות של תאי טרור או לזהות בזמן יציאה של טרוריסטים לפעולה. כדי להשיג מודיעין אנושי צריך ליצור מגע ישיר עם טרוריסטים ולשכנע אותם לפעול נגד מי שהיו חבריהם ולסייע למדינה הלוחמת בטרור.

השימוש במודיעין אלקטרוני מאפשר להשיג תמונת מצב בלי לבוא במגע ישיר עם האויב. עם זאת, תמונת המצב שמתקבלת באמצעות המודיעין האלקטרוני תהיה תקפה שבעתיים אם היא תקבל אישוש גם ממקורות אנושיים.¹⁰ השימוש במודיעין גם מאפשר להעמיד לדין טרוריסטים ואת סיעעיהם באמצעות הבאת ראיות לפשעיהם. גם זו תרומה חשובה למיגור הטרור ולהרתעתו.

יש לזכור כי העיסוק במודיעין אנושי טומן בחובו סיכון רב, שכן הסוכן שגויס יכול תמיד לחזור בו - מסיבות שונות - ולפנות נגד מפעיליו.

טל אלוביץ'
סטודנט לתואר שני בלימודי ביטחון
באוניברסיטת תל-אביב

את יעילות הגדר קל למדוד באמצעות בחינה של סטטיסטיקות הנפגעים לפני הקמתה ולאחר הקמתה

בקרב כלל הטרוריסטים⁶ כמו כן לא נידונים כאן ההיבטים המוסריים של גדר. ההיבטים האלה - ורבים נוספים - ראויים לדיון נרחב, אך אינם מענייניו של המאמר הזה.

ההערכה המוקדמת שלי הייתה שהגדר היא אמצעי יעיל מאוד למניעת חדירה של טרוריסטים לתחומי המדינה. הערכתי כי אף שמדובר בכלי פסיבי שאינו מסייע למיגור ישיר של תאי הטרור, יש באפשרותו להפחית מאוד את המגע בין הטרוריסטים לאוכלוסייה האזרחית שבה הם רוצים לפגוע.

השיטות שבהן מתמודדות מדינות עם טרור

כאמור, נגד הטרור פותחו אסטרטגיות פעולה שונות, שהן שילוב של שתי אסטרטגיות בסיסיות: אקטיבית ופסיבית. גנור גם מבחין בין המטרות השונות של המלחמה בטרור: חיסול הטרור, הפחתת נזקי הטרור ומניעת הסלמה של הטרור. לדברי גנור, ישראל כבר מזמן אינה מדברת על חיסול הטרור אלא פועלת כדי להפחית את נזקיו ולמנוע את הסלמתו.⁷

יש לציין שהחלוקה לאסטרטגיה אקטיבית ולאסטרטגיה פסיבית היא לא תמיד חדה וברורה. יש שיטות לחימה בטרור שיהיו מי שיגדירו אותן אקטיביות, ויהיו מי שיגדירו אותן פסיביות, ויש שיטות פעולה שהן עירוב של שתי האסטרטגיות: בחלקן אקטיביות ובחלקן פסיביות.

אסטרטגיה אקטיבית

אסטרטגיה אקטיבית משמעה נקיטת פעולה יזומה נגד הטרור כדי לפגוע בתשתיותיו ובאנשיו ובכך להביא להביא למיגורו. הדוגמה

הגדר - שמויעדת להגביל את חופש התנועה של טרוריסטים ולמנוע מהם להגיע ליעדים שבהם הם רוצים לפגוע. בחינת יעילותה של הגדר נבחנת בהקשר של העימות הישראלי-פלסטיני החל מ-1993. ניתן היה, כמובן, לבחור בזירות אחרות ובזמנים אחרים, אך הבחירה נפלה דווקא על הזירה הפלסטינית ועל 21 השנים האחרונות בגלל היקף הטרור באותן השנים ובגלל היקפו של פרויקט הגדר שנועד לבלום אותו.

השאלה המרכזית שאותה אני בוחן היא מהי מידת יעילותה של גדר להתמודדות עם טרור בשטח ישראל. על השאלה הזאת אני מנסה להשיב באמצעות בחינתן של שתי דוגמאות חשובות:

1. **הגדר שמקיפה את רצועת עזה.** הקמתה של זו החלה ב-1994 במסגרת מימושם של הסכמי אוסלו ועל בסיס החלטת הממשלה בנושא.⁴

2. **גדר הביטחון ביהודה ושומרון.** הקמתה של זו החלה ב-2002, בעיצומה של האינתיפאדה השנייה, כדי לבלום את מתקפות המתאבדים שזרעו הרג והרס בערי המדינה. הגדר מקיפה את הגדה המערבית. בקטעים אחדים היא צמודה לקו הירוק, אך בקטעים אחרים היא חורגת ממנו במידה ניכרת.⁵

את יעילות הגדר קל למדוד באמצעות בחינה של סטטיסטיקות הנפגעים לפני הקמתה ולאחר הקמתה. ככל שהקיטון במספר הנפגעים משמעותי יותר, כך יעילותה של הגדר רבה יותר.

יש לציין כי מאפיינים רבים בעימות הישראלי-פלסטיני הם ייחודיים: כך, למשל, הטרור הפלסטיני מגיע ברובו משטחים שנמצאים בשליטת ישראל מאז 1967 ושניתן לגדר אותם. תושבי אותם השטחים אינם אזרחי ישראל, ואין להם אותן זכויות תנועה כמו לאזרחי המדינה. בשל כך קל למדי לנטר את תנועותיהם. במציאות כזאת קל יותר להכיל את הטרור מאשר במציאות שבה הטרוריסטים הם אזרחי המדינה שנגדה הם פועלים, כמו המחותרת הבסקית בספרד או המחותרת הקתולית בצפון-אירלנד (שהתפרקה מנשקה לפני כעשור).

במאמר הזה לא נידונות פעולות הטרור של אזרחים ישראלים בשל השיעור הזניח שלהם

למקום שבו הם עלולים לגרום נזק רב. אף שבנקודת בידוק יכול להיווצר מגע אליים בין הבדוק לטרוריסט, בכל זאת החלטתי להכליל אותה במניין האמצעים הפסיביים, שכן חלקו של הטרוריסט בייזום המגע הזה רב מחלקו של הבדוק. עם זאת אני מודע לכך שיש מי שרואים בהצבת נקודות בידוק אמצעי לחימה אקטיבי בטרור.

מכשול פיזי

הצבת מכשול פיזי כדי להגן על שטח מסוים מפני גורמים עוינים היא שיטה עתיקת יומין. ישראל משתמשת בהצבת מכשולים פיזיים כדי שאלה יחצצו בין שטחי ההתארגנות של הטרור לבין יעדיו. המכשול הפיזי העיקרי שבו עושה ישראל שימוש הוא גדרות. אלה מוצבות כמעט לאורך כל גבולותיה וכן הן מקיפות יישובים ומתקנים רגישים רבים. במקרים מסוימים מחליפות חומות את הגדרות. לרוב הגדר אינה אמצעי העומד בפני עצמו, אלא נלווים אליה אמצעים טכנולוגיים משלימים. אלה מקנים לגדר - שהיא אמצעי הגנה פסיבי מובהק - מאפיינים אקטיביים, שכן הם מאפשרים

ישראל כבר מזמן אינה מדברת על חיסול הטרור אלא פועלת כדי להפחית את נזקיו ולמנוע את הסלמתו

פסיביים. שתי המערכות המוכרות ביותר הן כיפת ברזל ליירוט טילים ורקטות קצרי טווח ומעיל רוח ליירוט טילים נגד טנקים.¹² יתרון הגדול הוא שהן מאפשרות לסכל פגיעות לאחר שהטרוריסטים שיגרו את החימוש שלהם. יתרון נוסף של כיפת ברזל הוא ההתרעה שנותנת מערכת הגילוי שלה. זו מועברת מיד לאזור שבו צפוי הטיל ליפול - אם הוא לא יורט מסיבות שונות - מה שמאפשר לאוכלוסייה האזרחית לתפוס מחסה בעוד מועד.

בידוק בנקודות מפתח

מאמץ נוסף הוא הצבת נקודות בידוק בנקודות מפתח שונות: בצירי תנועה, בכניסה לבתי ספר ולקניונים וכד'. נקודת הבידוק יכולה להיות קבועה (למשל, בכניסה לקניון) או משתנה (למשל, הצבת מחסום פתע בציר תנועה), אך מטרתה היא אחת: למנוע מטרוריסטים להגיע

סיכולים ממוקדים

סיכולים ממוקדים נחשבים לנשק לגיטימי כשמדובר ב"פצצות מתקתקות" - טרוריסטים בדרכם לפיגוע - אולם בכל מקרה אחר הם נחשבים לנשק שנוי במחלוקת. המתנגדים טוענים שמדובר למעשה בהוצאה להורג ללא משפט, ואילו התומכים טוענים שכל טרוריסט הוא למעשה פצצה מתקתקת, גם אם ברגע חיסולו הוא אינו בדיוק בדרכו לביצוע פיגוע. הטענה הזאת נכונה במיוחד כשמדובר במפקדי טרור בכירים שעוסקים ללא הרף בתכנון ובייזום של פיגועים. נוסף על תרומתם לסיכול פיגועים שכבר "נמצאים בקנה", סיכולים ממוקדים הם גם נשק הרתעה ארוך טווח.¹¹

סנקציות

הטלת סנקציות היא פעולה אקטיבית לא מלחמתית שיעילותה הוכחה בעבר שוב ושוב. סנקציות יכולות לכלול, למשל, הגבלות תנועה - החל מאיסור כניסה למקומות מסוימים וכלה במעצרי מנע - והקפאת נכסים. אלה הן לרוב סנקציות אישיות. כלי נשק "כבדים" יותר הם סנקציות קבוצתיות, כמו המצור שהוטל על יאסר ערפאת ועל אנשיו במוקטעה ברמאללה ב-2002 בשל מעורבותם בטרור נגד ישראל או המצור שהוטל על רצועת עזה החל מ-2007.

דיפלומטיה

המטרה המרכזית של הדיפלומטיה היא השגת לגיטימציה בין-לאומית לחימה נגד ארגוני הטרור. מאחר שללא לגיטימציה כזאת מוטלות על הצבא מגבלות קשות ביותר בלחימתו, הרי שבהשגת הלגיטימציה הזאת יש לראות פעולה אקטיבית נגד הטרור - ממש כמו הטלת הסנקציות.

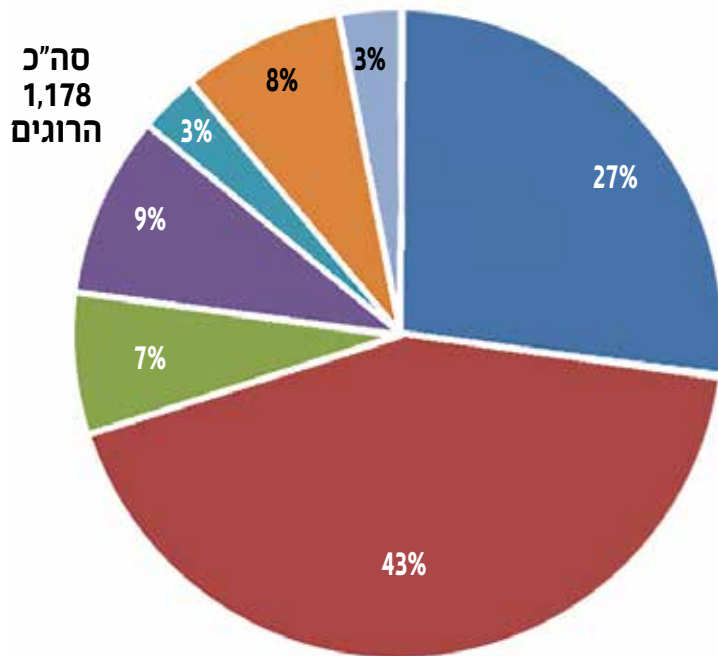
אסטרטגיה פסיבית

מטרת המאמצים הפסיביים היא למנוע מהטרוריסטים להוציא את תוכניותיהם אל הפועל בלי להילחם בהם ישירות. אלה יכולים להיות, למשל, אמצעים שיכבידו עליהם לפעול או אמצעים שינטרלו את כלי הנשק שהם מפעילים.

מערכות הגנה והרתעה

מערכות הגנה אוויריות וקרקעיות הן הדוגמאות המובהקות ביותר למאמצי הגנה

תרשים 1: התפלגות ההרוגים בין ספטמבר 2000 לדצמבר 2009¹³

אחר   רכב תופת   מטען   תלול מסלול
ירי נק"ל   התאבדות   הרג המוני בירי

מלא. תנועתם של אלה הוגבלה רק עם תחילת האינתיפאדה השנייה.¹⁸ במהלך האינתיפאדה השנייה הושחתו כ-30 ק"מ של גדרות, מחציתן ברצועת עזה. אולם בעזרת תשתית ההגנה שהוצבה לצד הגדר הצליח צה"ל למנוע את רוב ניסיונות החדירה, ואילו הגדר שהושחתה שוקמה בתוך זמן קצר. אחד מאמצעי ההגנה החשובים לצד הגדר הוא רצועת חיץ ברוחב של קילומטר שהכשיר צה"ל ושממנה סולקה כל הצמחייה - "חישוף" בעגה הצבאית.¹⁹

בשנים 1993-1996 נהרגו כתוצאה מפעולות טרור 237 בני אדם - רבים מהם בפיגועי התאבדות. בכל העשור נהרגו 344 בני אדם - 41% מהם בפיגועי התאבדות. מרצועת עזה יצאו לא מעט פעולות טרור (אחת האחרונות שבהן, במרס 1996, הייתה הפיגוע בדיזינגוף סנטר שבו נהרגו 13 בני

אדם), אך מהרגע שהושלמה הגדר - ב-1996 ועד היום פחתה כמעט לאפס מעורבותם של תושבי עזה בפיגועי התאבדות בשטח ישראל. ההפחתה במספר פעולות הטרור הביאה גם לירידה דרסטית במספר ההרוגים: בשנים 1997-1999 נהרגו 37 בני אדם כתוצאה מפעולות טרור שמקורן בעזה.²⁰ (ראו תרשים 2)

בתחילת האינתיפאדה השנייה הייתה עלייה משמעותית במספרי ההרוגים בקרב אזרחי ישראל. למרות העלייה הגדולה במספרי ההרוגים, חלקה של רצועת עזה בפיגועים היה הפעם קטן משמעותית מחלקה בעשור שלפני כן.

כדי לעקוף את הגדר עשו הטרוריסטים ברצועת עזה שימוש הולך וגובר בתווך התת-קרקעי. אחד הפיגועים הידועים ביותר שעשו מחבלים מעזה באמצעות מנהרה הוא חטיפתו של גלעד

לגלות כוחות חודרים ולהשמידם. לסיכום הפרק הזה יש להדגיש כי לרשות הלוחמים בטרור עומדים כלים רבים, וככל שהם מייטיבים לשלב ביניהם, כך הישגיהם רבים יותר.

בחינת מקרי מבחן: הגדר מסביב לרצועת עזה וליהודה ושומרון

כדי לבחון את יעילות הגדרות בלחימה נגד הטרור יש לבחון סטטיסטיקות של נפגעי טרור לפני הצבתן ולאחר הצבתן. התקופה הנבחנת, כאמור במבוא, היא מ-1993.

בשנים 1993-2000 (עד ספטמבר 2000) היו לישראל 344 הרוגים כתוצאה מפעולות טרור. מתחילת האינתיפאדה השנייה (ספטמבר 2000) ועד 2010 היו לישראל 1,178 הרוגים כתוצאה מפעולות טרור. האמצעים שהפעילו הטרוריסטים היו מגוונים: ירי מנשק קל, ירי תלול מסלול, פיגועי דקירה, פיגועי חטיפה ופיגועי התאבדות. אלה האחרונים גבו את מרב הקורבנות, כפי שניתן לראות בתרשים 1.¹⁴

הגדר סביב רצועת עזה

עם החתימה על הסכמי אוסלו ובעקבות המשך ההתקפות של ארגוני הטרור על האוכלוסייה האזרחית בישראל החליט ראש הממשלה דאז, יצחק רבין, להפריד בין רצועת עזה לשטח ישראל ולשטחי יהודה ושומרון. העבודות לגידור רצועת עזה ולהסדרת המעברים ממנה ואליה החלו ב-1994 והושלמו ב-1996. מדובר בגדר שחופפת את הקו הירוק ההיסטורי בין ישראל לרצועה שנקבע בסיום מלחמת העצמאות. אורך הגדר הוא כ-60 ק"מ,¹⁵ ויש בה שני מעברי סחורות ומעבר רגלי אחד. כמו כן הוקם מעבר רגלי ומעבר סחורות בגבול של הרצועה עם מצרים - גבול שהיה בשליטת ישראל עד 2005.¹⁶ במפה 1 מוצגים רצועת עזה וקו הגבול שלה עם ישראל (הקו הירוק במפה) - שהוא גם קו הגדר.

עם השלמת הגדר ב-1996 הוגבלה תנועת הפלסטינים מהרצועה לישראל, והפיקוח על היוצאים ועל הנכנסים הפך להיות הדוק מאוד. פיקוח קפדני לא פחות הוטל על כניסת סחורות לרצועה ועל יצוא הסחורות משם. בשעה שחופש התנועה של תושבי הרצועה הוגבל מאוד, ביהודה ושומרון המשיכו התושבים ליהנות מחופש תנועה

תרשים 2: מספר ההרוגים מפעולות טרור שמקורן ברצועת עזה²¹

למרות השימוש הגובר בתוון התת-קרקעי הגבילה הגדר במידה ניכרת את אפשרויות הפעולה של ארגוני הטרור, ולכן הם החלו לפתח את יכולותיהם בתחום הירי תלול המסלול

שלהם ולבחור באמצעים שיאפשרו להם לפגוע בישראלים על אף נוכחות הגדר.

הגדר סביב יהודה ושומרון

הרעיון להקים גדר שתחצוץ בין יהודה ושומרון לבין ישראל הוצג לראשונה בממשלה במהלך 1995, בעת שיצחק רבין היה ראש הממשלה. את הרעיון העלתה ועדת שחל,³¹ אך באותו השלב עדיין לא דובר על גדר לאורך כל הגבול בין יהודה ושומרון לישראל. המלצת הוועדה הייתה להקים גדר לאורך 12 ק"מ באזור טול-כרם וקלקיליה כדי לבלום הן פיגועים והן עבירות פליליות.³²

אולם לאחר שהושלמה הקמת הגדר הזאת, היא סיפקה הגנה חלקית מאוד: טרוריסטים ועבריינים לא התקשו לעקוף אותה מצפון ומדרום, וכאשר פרצה האינתיפאדה השנייה בספטמבר 2000, הייתה דרכם של אלה לתוך

שליט ב-2006. בסך הכול נהרגו 41 אזרחים בישראל בשנים 2000-2009 מפעולות טרור שיצאו מעזה ושהיו כרוכות בחציית הגדר.²⁷ למרות השימוש הגובר בתוון התת-קרקעי הגבילה הגדר במידה ניכרת את אפשרויות הפעולה של ארגוני הטרור, ולכן הם החלו לפתח את יכולותיהם בתחום הירי תלול המסלול. ירי כזה מאפשר לפגוע באוכלוסייה האזרחית בישראל בלי שיהיה צורך לחצות את הגדר או אפילו להתקרב אליה. ככל שחלף הזמן הלכה והשתכללה יכולת השיגור של ארגוני הטרור הפלסטיניים, וגדל היקף השיגורים והטווח שלהם. בתרשים 3 ניתן לראות את היקף השיגורים מרצועת עזה בשנים 2000-2013. בתרשים בולטת העובדה שבכל סבב של עימות ("עופרת יצוקה", "עמוד ענן") חל גידול בהיקף השיגורים ולאחריהם השתררה רגיעה יחסית.²⁸ לסיכום הפרק הזה יש לציין כי החל מהשלמת הגדר בין רצועת עזה לישראל הלך ופחת חלקה של הרצועה במפת הטרור נגד ישראל, בוודאי בכל הנוגע לטרור הדורש מגע פיזי בין הטרוריסט ליעדו. נוכחותו של המכשול הפיזי והעובדה שברצועת עזה לא נותרו יעדים ישראלים שניתן היה לתקוף הכריחו את ארגוני הטרור לשנות את דרכי הפעולה

שטח ישראל פתוחה לגמרי.³³ בתחילת האינתיפאדה השנייה ניצלו המחבלים את הדרכים הפתוחות שבין יהודה ושומרון לישראל כדי להוציא אל הפועל פיגועים רבים - ובהם פיגועי התאבדות - שבהם נפגעו ישראלים רבים. במקביל היו מהומות ברחבי יהודה, שומרון ורצועת עזה שכללו מרי אזרחי לצד לוחמת טרור וגרילה נגד צה"ל ונגד המתישבים הישראלים שם.³⁴

עד לתחילת האינתיפאדה השנייה התאפשר מעבר חופשי של פלסטינים מתוך יהודה ושומרון לתוך שטח ישראל - גם בכלי רכב. כדי להיכנס לישראל הם לא נזקקו לאישור כלשהו, ועל הקו הירוק - או בכל מקום אחר - איש לא עצר אותם וחקר אותם בנוגע ליעדם ולסיבת נסיעתם. לשם השוואה, ברצועת עזה נסגר המעבר החופשי ב-1996, ומאז מונהג משטר היתרים בדומה לזה המונהג כיום גם ביהודה ושומרון.³⁵

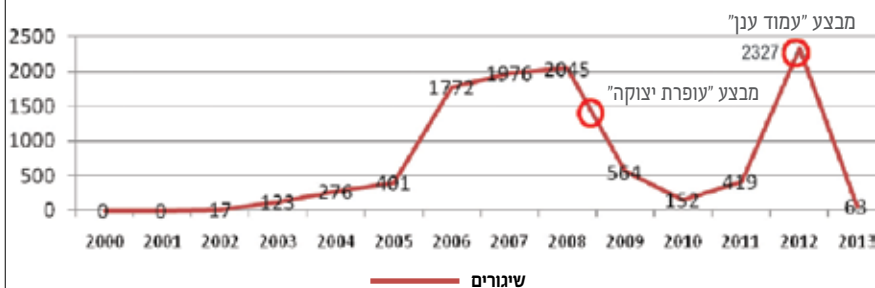
ביולי 2001 אושרה בוועדת השרים לענייני ביטחון לאומי תוכנית מרחב התפר³⁶ שנועדה למצוא פתרון לחדירותיהם של מפגעים דרך מרחב התפר לשטחי ישראל - חדירות שעלו בחייהם של ישראלים רבים.³⁷ נגד תוכנית הגדר נטען שהיא ניצלה את המספר הרב של ההרוגים בצד הישראלי במהלך שנות האינתיפאדה - ובייחוד ב-2002, שבה נהרגו 452 אזרחים - ואת התביעה הלגיטימית לביטחון כדי לתפוס שטחים בבעלות פלסטינית.³⁸

ב-14 באפריל 2002 הוחלט בוועדת השרים לענייני ביטחון לאומי להקים מיד את גדר הביטחון (החלטה ב/64) אשר אושרה עקרונית לתכנון במסגרת ההחלטה על "מרחב התפר" כתשעה חודשים לפני כן.³⁹ שבוע לאחר אותה ההחלטה התחילה הקמת הגדר בשלושה אזורים מוגדרים, כפי שנקבע בהחלטה: באזור אום אל-פחם, באזור טול-כרם ובירושלים.

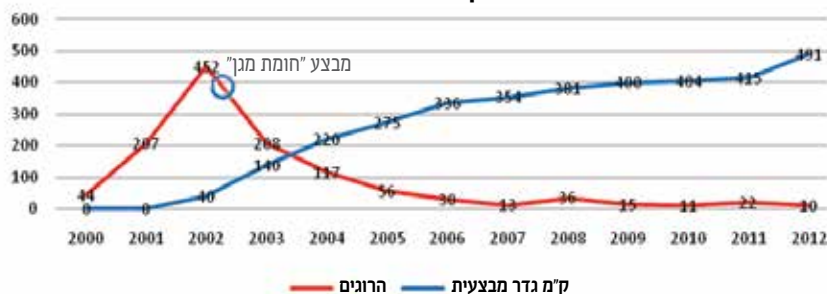
התוואי השלם של הגדר, לאחר עדכוניו השונים, אושר בממשלה באפריל 2006. התוואי נמתח לאורך 717 ק"מ והיה פוליטי ולא רק ביטחוני, שכן הוא כלל "אצבעות" - שאותן ניתן לראות במפה 2⁴⁰ - ושתפקידן היה להכליל את אריאל, את קדומים ויישובים נוספים בתוך החלק הישראלי של הגדר.

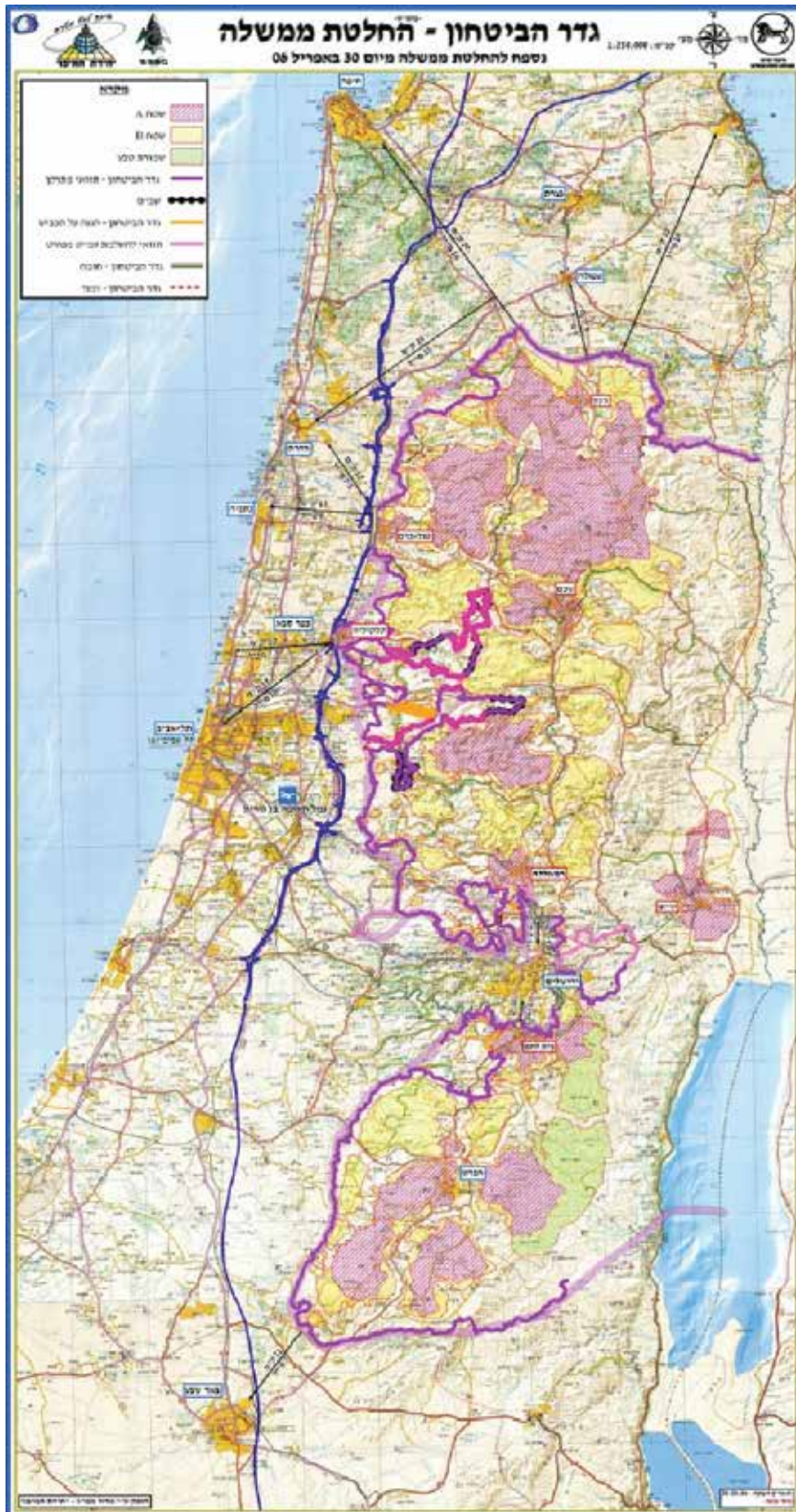
כמו כן נקבע כי לאורך הגדר יהיו מעברים שתפקידם לאפשר תנועה של ישראלים וכן של פועלים ושל חקלאים פלסטינים (שהופרדו

תרשים 3: היקף השיגורים מרצועת עזה בשנים 2000-2013

תרשים 4 - הירידה במספר ההרוגים מטרור שמקורו ביהודה ושומרון מול התקדמות הגדר³⁰

מפה 2: תוואי הגדר בין יהודה ושומרון לישראל כפי שאושר בממשלה

בגלל הגדר מאדמותיהם) ושל סחורות.⁴¹ למרות הוויכוחים המרים על אופיה הפוליטי של הגדר - ויכוחים שהובאו גם לבג"ץ והולידו פסקי דין שחייבו שוב ושוב להזיז את הגדר לתוואים שאינם פוגעים במרקם החיים הפלסטיני - הרי אין ספק שהיה לה תפקיד מכריע בריסון הטרור. כפי שניתן לראות בתרשים 4: ככל שהתקדמה בניית הגדר, כך פחת מספר ההרוגים השנתי מטרור. יתר על כן, בניגוד לרצועת עזה - שם תנאי השטח מתאימים ללוחמת מנהרות (המאפשרות חדירה לשטח ישראל) - בשטחי הגדה לא עומדת האופציה הזאת בפני ארגוני הטרור, והם נאלצו להתאים את עצמם למציאות החדשה ולהתמקד בפעולות טרור ביהודה ושומרון נגד צה"ל ונגד המתיישבים היהודים. עם זאת, כל העת ממשיכים ארגוני הטרור לנסות לחדור לישראל דרך הפרצות הקיימות בגדר או באמצעות שימוש בהיתרי כניסה וחבירה אל אמצעי הלחימה בתחומי ישראל. נקודת תורפה גדולה נוספת היא ירושלים, שבתחומה נכללת אוכלוסייה פלסטינית גדולה שנהנית מחופש תנועה מלא. התוצאה: גם ב־2013 התרחש בישראל פיגוע שמבצעו נכנסו לישראל מיהודה ושומרון בדרך חוקית, ואילו מטען החבלה הוכנס לישראל דרך פרצה בגדר הביטחון.⁴²

הצלחה גדולה עוד יותר הייתה לגדר במניעת פיגועי התאבדות. פיגועים כאלה מחייבים את הטרוריסט להגיע פיזית לשטח שבו הוא רוצה לפעול, ואילו דרכי פעולה אחרות של הטרוריסטים - כמו ירי תלול מסלול או ירי נק"ל מרחוק - אינם דורשים נוכחות פיזית שלהם ביעד שבו הם רוצים לפגוע. במילים אחרות: הגדר יעילה במיוחד לסיכול פיגועי התאבדות שהם לרוב הפיגועים הקטלניים ביותר. בתרשים 5 ניתן לראות כיצד הלכו ופחתו פיגועי ההתאבדות שמקורם ביהודה ושומרון ככל שבניית הגדר הלכה והתקדמה.

יעילותה של הגדר צוינה לא אחת בדו"חות ביטחוניים. כך, לדוגמה, נכתב בדו"ח של השב"כ ב־2004: "מחקירות פעילים בתשתיות הטרור השונות בשומרון עולה כי מרחב החיץ (גדר הביטחון) בשומרון אכן מהווה מכשול משמעותי המשפיע על יכולתן של תשתיות הטרור בשומרון להחדיר מפגעים לתחומי ישראל לצורך ביצוע פיגועים".⁴³

תרשים 5: הירידה במספר פיגועי ההתאבדות בהשוואה להתקדמות בבניית הגדר⁴⁴

מעבר. מדובר במאמץ שבמקרים רבים ניתן לגלותו - מה שמאפשר לגורמי הביטחון הישראליים לעצור את המפגעים עוד לפני שהם יוצאים לייעדיהם.⁴⁶

שתי הגדרות שינו את כללי המשחק והכריחו את ארגוני הטרור להתאים את עצמם למציאות החדשה ולשנות את אופי הפעולות שלהם. במבחן התוצאה הישירה ניכר כי הגדרות הפחיתו משמעותית את מספר ההרוגים הישראליים בעורף אך לא בהכרח הפחיתו את מספר אירועי הטרור עצמם. ארגוני הטרור ברצועת עזה עברו שינוי והחלו להתבסס על מנהרות ועל ירי תלול מסלול. כך הם הצליחו להגדיל משמעותית את מספר אירועי הטרור

מהם הצליח.⁴⁵ עם זאת לא היה בכך כדי לדכא את פעילות הטרור מרצועת עזה; זו נמשכה באמצעות שיטות פעולה חלופיות שפורטו כאן בהרחבה.

הקמת הגדר ביהודה ושומרון מאפשרת לראות את השפעתה הישירה של גדר על הירידה במספר הפיגועים: ככל שעבודות הבנייה של הגדר הלכו והתקדמו, כך הלכו ופחתו פעולות הטרור בתוך ישראל שמקורן ביהודה ושומרון. הגדר אילצה את ארגוני הטרור לשנות את דפוסי הפעולה שלהם ולהעביר את עיקר פעילותם לתוך יהודה ושומרון. ארגוני טרור שבכל זאת רוצים להוציא אל הפועל פיגוע בתוך שטח ישראל צריכים קודם כול למצוא

מסקנות מניתוח מקרי המבחן

למקרי המבחן שנסקרו במאמר - רצועת עזה ויהודה ושומרון - יש הרבה מהמשותף. בשני המקרים מדובר בתאי שטח מוגדרים שמהם יצאו פעולות טרור לעבר העורף של מדינת ישראל. בשני המקרים הוצבה גדר כדי להפחית ככל האפשר את אפשרויות החדירה לתוך ישראל.

יש להדגיש: בנתונים על הרוגי הטרור ועל פעולות הטרור אין הבחנה בין פעולות שנעשו ביהודה ושומרון וחבל עזה לבין פעולות שנעשו בעומק שטחה של ישראל. כך, עד 2005 נרשמו פעולות טרור רבות ברצועת עזה שכוונו נגד ההתיישבות הישראלית וכוחות הביטחון שם. לאחר השלמת ההתנתקות היו לארגוני הטרור פחות הזדמנויות ליצור מגע ישיר עם יעדים ישראליים, וכתוצאה מכך הם פנו לפעולות עוקפות גדר: מתחת לגדר (מנהרות) ומעל לגדר (ירי תלול מסלול).

הגדר התוחמת את רצועת עזה שינתה את כללי המשחק באופן ברור: היא הפחיתה משמעותית את מספר החדירות של מפגעים מתחומי הרצועה לשטח ישראל. כך, לדוגמה, בשנים 2003-2000 נעשו כ-400 ניסיונות לחדור לישראל מהרצועה, אך אף לא אחד

חומת ההפרדה בעוטף ירושלים | למרות הוויכוחים המרים על אופיה הפוליטי של הגדר - הרי אין ספק שהיה לה תפקיד מכריע בריסון הטרור

למרות נוכחות הגדר. מניתוח מקרי המבחן עולה שהגדר היא כלי משנה מציאות. באפשרותה להפחית משמעותית את החיכוך הישיר בין שטח מסוים שבו פועלים ארגוני טרור לשטח שבו נמצאים יעדיהם. במקרה של מדינת ישראל, הצבת שתי הגדרות הפחיתה משמעותית את אפשרויות המפגש בין גורמי הטרור לתושבי ישראל ולכן גם הפחיתו את מספרם של אירועי הטרור שבהם נוצר מפגש ישיר בין גורמי הטרור לאזרחי המדינה.

סיכום

במאמר הזה בחנתי את תרומת הגדר למאבקה של ישראל נגד הטרור. מהמאמר עולה שהגדר מפחיתה מאוד את מספר החדירות מהשטח המוגדר לשטח המוגן ולעיתים אף מונעת כליל את החדירות האלה. בכך היא מונעת פיגועים שמחייבים מגע ישיר של מפגע עם קורבנותיו - בראש ובראשונה פיגועי התאבדות. כתוצאה מכך משנה הגדר את מאזן הכוחות בין הטרוריסטים ללוחמים בהם ומציבה בפני ארגוני הטרור אתגר המאלץ אותם להתאים את שיטות הפעולה שלהם למציאות החדשה. אומנם ארגוני הטרור מצאו דרכי פעולה חלופיות לפיגועים שמחייבים מגע ישיר בין המפגע לקורבנותיו - אך הסטטיסטיקה מדברת בעד עצמה: הגדר הפחיתה משמעותית את מספר הנפגעים הישראלים מפעולות טרור. התברר שכל החלופות, ובהן טרור באמצעות נשק תלול מסלול ומנהרות, אינן קטלניות כמו מפגע שמצליח לפוצץ את עצמו בתוך אוטובוס צפוף או בתוך התקהלות של בני אדם ליד אולם אירועים. המאמר בחן את השפעת הטרור בהיבט צר מאוד: מספר ההרוגים בפיגועים ישירים. אולם לטרור יש הרבה מאוד השלכות אחרות, למשל פסיכולוגיות, בריאותיות וכלכליות, ואלה בלטו מאוד במהלך מבצע "צוק איתן", בעיקר כתוצאה מפעילות המחבלים מתחת לגדר ומעליה - בתווך התת־קרקעי ובאמצעות ירי חימוש תלול מסלול: רקטות ופצצות מרגמה. במילים אחרות: הגדר היא אמצעי יעיל מאוד, אך היא בוודאי לא פתרון קסם להתמודדות עם כל סוגי הטרור.

tal.elovits@gmail.com

הערות

1. בועז גנור, "הגדרת הטרור", מערכות 333, דצמבר 1993, עמ' 27-25. <http://goo.gl/tzmZ74>
  2. בועז גנור, מבון הלוחמה בטרור: כלים לקבלת החלטות, מפעלות המרכז הבינתחומי הרצליה, 2003
  3. יצחק בן-ישראל, תפיסת הביטחון של ישראל, סדרת האוניברסיטה המשודרת, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, תל-אביב, 2013
  4. נספח א' להסכם בדבר רצועת עזה ואזור יריחו - פרוטוקול בדבר נסיגת כוחות צבאיים ישראלים והסדרי הביטחון, 1994, <http://goo.gl/bOVrFV>; ישעיהו פולמן, סיפורה של גדר ההפרדה: האומנם הפקרת חיים? כרמל, ירושלים, 2004
  5. החלטת ממשלה מס' 2077 - מרחב התפר, 23.06.2002
  6. שירות הביטחון הכללי, ניתוח מאפייני הפיגועים בעשור האחרון, 2009, <http://goo.gl/iGKf7n>
  7. בועז גנור, מבון הלוחמה בטרור
  8. שם
  9. דברי אריאל שרון, בכנסת ה-15, ישיבה מס' 296, 2002
  10. בועז גנור, מבון הלוחמה בטרור
  11. בנ"ץ 769/02, הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל ואח' נ' ממשלת ישראל ואח', <http://goo.gl/bWCK3s>, מרדכי קרמיניצר, האם הכול כשר בהתמודדות עם הטרור? על מדיניות הריגה המונעת (הסיכול הממוקד) של ישראל ביו"ש ובעזה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים, 2005
  12. עמוס דותן, "טכנולוגיית מעיל רוח", מערכות 448, אפריל 2013, עמ' 74-68. <http://goo.gl/q46Axs>
  13. שירות הביטחון הכללי, התפלגות הרוגים מטרור פלסטיני בעימות הנוכחי, 2010, <http://goo.gl/5cxn9S>
  14. שם
  15. פולמן, סיפורה של גדר ההפרדה
  16. מרכז המחקר והמידע של הכנסת, מעברי הגבול לישראל מעזה ומהגדה המערבית, 2006, <http://goo.gl/KvBF72>
  17. מתוך האתר של שאול אריאלי. <http://www.shaularieli.com>
  18. מעברי הגבול לישראל מעזה ומהגדה המערבית
  19. דורון אלמגור, לקחי גדר הביטחון ברצועת עזה בהקשר של הגדה המערבית, המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 2004, <http://goo.gl/rqf9cu>
  20. התפלגות הרוגים מטרור פלסטיני בעימות הנוכחי (ראו הערה 13)
  21. שם
  22. ניתוח מאפייני הפיגועים בעשור האחרון (ראו הערה 7)
  23. שירות הביטחון הכללי, ירי תלול מסלול מרצועת עזה, <http://goo.gl/tYUETc>
  24. שם
  25. Doron Almog, The West Bank Fence: a Vital Component in Israel's Strategy of Defense,
26. דו"ח שנתי מס' 48 של מבקר המדינה ל-1997 (ראו הערה 22)
27. שירות הביטחון הכללי, ניתוח מאפייני הפיגועים בעשור האחרון, 2009, <http://goo.gl/iGKf7n>
28. שירות הביטחון הכללי, ירי תלול מסלול מרצועת עזה, <http://goo.gl/tYUETc>
29. מספר השיגורים משמעו מספר הטילים שנוירו מהרצועה ולא מספר אירועי הירי. כך, למשל, באירוע בודד יכולים להיות שלושה שיגורים.
30. נתונים: מתוך האתר של פרויקט מרחב התפר, <http://goo.gl/zPX0m>
31. את הוועדה, בראשות שר המשטרה משה שחל, הקים ראש הממשלה יצחק רבין כדי שתבחן מתווה להיפרדות בין ישראל ליהודה ושומרון וליצירת שתי מדינות. הוועדה נדרשה להגיש תוכנית פתרון מיידית שיבטח את תחושת הביטחון של תושבי ישראל.
32. דו"ח שנתי מס' 48 של מבקר המדינה ל-1997 (ראו הערה 22)
33. בנ"ץ 2056/04, מועצת הכפר בית סוריק ואח' נגד ממשלת ישראל ואח', <http://goo.gl/wkzWTd>
34. שירות הביטחון הכללי, סיכום חמש שנים לעימות - נתונים ומגמות בטרור הפלסטיני, 2005, <http://goo.gl/lyH2aG>
35. בנ"ץ 9961/03, המוקד להגנת הפרט ואח' נ' ממשלת ישראל ואח', <http://goo.gl/yJi5PX>
36. תוכנית מרחב התפר כולה הקמת גדר בין יהודה ושומרון לישראל וכן הקמת מעברים רגליים, מעברים לכלי רכב ומעברים לסחורות.
37. מבקר המדינה, דו"ח ביקורת בנושא מרחב התפר, 2002, <http://goo.gl/zXKQ0a>
38. שירות הביטחון הכללי, התפלגות הרוגים מטרור פלסטיני בעימות הנוכחי, ראו הערה 17
39. החלטתה של ועדת השרים לענייני ביטחון לאומי מס' ב/64 "מרחב התפר" - העימות ותקצובו, 14 אפריל 2002, <http://goo.gl/HLPwNv>
40. החלטת ממשלה מס' 4783 מיום 30 באפריל 2006, <http://goo.gl/OlvOLD>
41. מעברי הגבול לישראל מעזה ומהגדה המערבית, ראו הערה 16
42. שירות הביטחון הכללי, חשיפת מבצעיו של פיגוע המטען באוטובוס בבת ים, ינואר 2014, <http://goo.gl/Xq3hiq>
43. נתונים מתוך האתר של פרויקט מרחב התפר, ראו הערה 30
44. שירות הביטחון הכללי, סיכום 4 שנות עימות - נתונים ומגמות בטרור, 2004, <http://goo.gl/cj1lhk>
45. לקחי גדר הביטחון ברצועת עזה בהקשר של הגדה המערבית, ראו הערה 19
46. סיכום חמש שנים לעימות, ראו הערה 33